

Sygn. akt II UK 320/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 października 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Maciej Pacuda (przewodniczący)
SSN Piotr Prusinowski (sprawozdawca)
SSN Krzysztof Staryk

w sprawie z wniosku A. G.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w G.
o prawo do emerytury pomostowej,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 24 października 2018 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 21 lutego 2017 r., sygn. akt III AUa (...),

oddala skargę kasacyjną

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z dnia 21 lutego 2017 r. oddalił apelację Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w G., wniesioną od wyroku Sądu Okręgowego w G. z dnia 25 lipca 2016 r.

Postępowanie w sprawie dotyczyło prawa do emerytury pomostowej. Decyzją z dnia 9 lutego 2016 r. organ rentowy odmówił wnioskodawcy A. G. prawa

do świadczenia z uwagi na niewykazanie stażu wynoszącego 15 lat pracy w szczególnych warunkach.

Sąd pierwszej instancji zmienił zaskarżoną decyzję i przyznał ubezpieczonemu prawo do emerytury pomostowej od dnia 1 listopada 2015 r. Sąd ustalił, że wnioskodawca urodził się w dniu 25 września 1954 r. Udowodnił okres składkowy i nieskładkowy w wymiarze 25 lat, 1 miesiąca i 3 dni, w tym 13 lat, 3 miesiące i 12 dni pracy w szczególnych warunkach. Zakład Ubezpieczeń Społecznych zakwestionował kwalifikowany status pracy w okresach od 6 czerwca 1989 r. do 26 marca 1990 r. i od dnia 16 listopada 1990 r. do dnia 18 sierpnia 1991 r. We wskazanych przedziałach czasowych wnioskodawca za pośrednictwem P. Spółka z o.o. był zatrudniony u armatorów zagranicznych na stanowisku kucharza na statkach żeglugi morskiej. W tym czasie ubezpieczony osobiście stale i w pełnym wymiarze czasu pracy wykonywał pracę jako członek załóg statków, na których był zatrudniony. Za okresy te została odprowadzona za ubezpieczonego składka na ubezpieczenie społeczne oraz Fundusz Pracy. Podstawę wymiaru składek stanowiło przeciętne wynagrodzenie w wysokości przewidzianej dla pracowników zatrudnionych w Polsce.

W okresie od 1 lipca 2002 r. do 24 sierpnia 2007 r. oraz od 25 sierpnia 2007 r. do 31 października 2007 r. ubezpieczony dobrowolnie opłacał składki na ubezpieczenia społeczne, wykonując pracę kucharza na statkach bandery armatorów zagranicznych.

Przechodząc do oceny prawnej, Sąd pierwszej instancji wskazał na treść art. 4 i art. 49 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 965 ze zm.). Wskazał, że wobec spełnienia pozostałych przesłanek, spór koncentrował się na ustaleniu, czy wnioskodawca na dzień wejścia w życie ustawy, to jest na dzień 1 stycznia 2009 r. posiadał staż pracy w szczególnych warunkach wynoszący 15 lat. Zdaniem Sądu Okręgowego, w świetle treści art. 49 pkt 3 ustawy nie ulega wątpliwości, że przesłankę tą należy analizować przez pryzmat przepisów art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych. Podniósł, że w aktach organu rentowego znajduje się zaświadczenie, z którego wynika, iż w spornych okresach ubezpieczony stale i w pełnym wymiarze czasu pracy wykonywał pracę w szczególnych warunkach na statkach morskich w

żegludze międzynarodowej jako członek załogi, a zatem realizował pracę, o której mowa w poz. 4, działu VIII, wykazu A, stanowiącego załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.) oraz zgodnie z wykazem stanowiącym załącznik do zarządzenia nr 24 Ministra Kierownika Urzędu Gospodarki Morskiej z 15 sierpnia 1983 r. w sprawie prac wykonywanych w szczególnych warunkach w zakładach pracy resortu gospodarki morskiej.

Odnosząc się do zastrzeżeń organu rentowego, Sąd Okręgowy zauważył, że art. 2 pkt 2 ustawy o emeryturach pomostowych definiuje jako płatnika składek pracodawcę (o którym mowa w art. 4 pkt 2 lit. a ustawy z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych - jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 205, poz. 1585 ze zm.), wyłącznie w kontekście wprowadzonego ustawą pomostową obowiązku uiszczania składki na Fundusz Emerytur Pomostowych (art. 29 i art. 35-40 ustawy o emeryturach pomostowych). W związku z tym obowiązkiem, od dnia 1 stycznia 2009 r. płatnik składek musi prowadzić wykaz stanowisk pracy na których wykonywana jest praca w warunkach szczególnych lub o szczególnym charakterze oraz prowadzić ewidencję pracowników wykonujących takie prace, za których jest zobowiązany odprowadzać składkę na Fundusz Emerytur Pomostowych (art. 41 ust. 4 i 5 ustawy o emeryturach pomostowych). Sąd Okręgowy wyjaśnił, że skoro art. 2 pkt 2 ustawy o emeryturach pomostowych, definiuje pojęcie płatnika składek na Fundusz Emerytur Pomostowych na potrzeby ich poboru, a obowiązek składkowy powstał od 1 stycznia 2009 r. to błędne jest stanowisko, iż przepis ten ma zastosowanie do kwalifikacji pracy w warunkach szczególnych przypadającej przed dniem 1 stycznia 2009 r. Brak podstaw do stosowania art. 2 pkt 2 ustawy o emeryturach pomostowych do stanów sprzed dnia 1 stycznia 2009 r. wynika także z porównania jego konstrukcji z normą zawartą w art. 2 pkt 3 ustawy o emeryturach pomostowych, w której prawodawca wyraźnie wskazał, iż za pracownika należy uważać nie tylko ubezpieczonego, o którym mowa w art. 6 ust. 1 pkt 1 oraz art. 8 ust. 1, 2 lit. a i ust. 6 pkt 2 ustawy systemowej, podlegającego ubezpieczeniu emerytalnemu z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, ale także ubezpieczonego, który przed dniem wejścia w życie ustawy

z tytułu pracy w warunkach szczególnych podlegał ubezpieczeniu społecznemu lub zaopatrzeniu emerytalnemu. Z powyższego wynika, iż gdyby ustawodawca, chciał objąć zakresem normy art. 2 ust. 2 ustawy o emeryturach pomostowych inne, niż wymienione w nim podmioty, bądź „rozszerzyć” zakres czasowy jego stosowania, to wyraźnie dałby temu wyraz w przepisie.

Odnosząc się do art. 51 ustawy o emeryturach pomostowych, Sąd Okręgowy wskazał, że przepis ten wszedł w życie z dniem 1 stycznia 2009 r., a zatem nie znajduje zastosowania do zaświadczeń o okresach pracy w warunkach szczególnych przypadających przed tą datą. Tym samym art. 51 ustawy o emeryturach pomostowych nie daje podstaw do podważania miarodajności świadectw wykonywania prac w szczególnych warunkach wystawionych przez P. Sp. z o.o. w W.

W ocenie Sądu pierwszej instancji, zaliczenie danego okresu do stażu kwalifikowanego jest możliwe, gdy praca została uznana za okres składkowy. W tym zakresie Sąd powołał się na art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. d ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm.), a także uchwałę Nr 123 Rady Ministrów z 3 września 1984 r. w sprawie zasad podejmowania pracy przez obywateli polskich za granicą u pracodawców zagranicznych (M.P. nr 23, poz. 157 ze zm.). Z przepisów tych wynikał obowiązek uiszczania składek na ubezpieczenie społeczne z tytułu zatrudnienia obywateli polskich skierowanych do pracy za granicą u pracodawców zagranicznych. Sąd wskazał przy tym, że w myśl art. 26 pkt 2, obowiązującej od 31 grudnia 1989 r. do 30 listopada 1991 r., ustawy z dnia 29 grudnia 1989 r. o zatrudnieniu (Dz.U. Nr 75, poz. 446 ze zm.) zatrudnienie obywateli polskich za granicą u pracodawców zagranicznych jest realizowane na podstawie umów zawartych przez upoważnione jednostki kierujące z obywatelami polskimi, kierowanymi przez te jednostki do pracy za granicą u pracodawców zagranicznych. Przepis art. 29 pkt 1 ustawy o zatrudnieniu stanowił, że jednostka kierująca, realizująca zatrudnienie na podstawie umów, o których mowa w art. 26 pkt 2, jest obowiązana przekazywać na konto Zakładu Ubezpieczeń Społecznych składkę na ubezpieczenie społeczne za każdą osobę skierowaną do pracy za

granicą, wymierzoną od przeciętnego wynagrodzenia w wysokości przewidzianej dla pracowników zatrudnionych w Polsce.

Wskazane przepisy dały podstawę do przyjęcia, że w spornym okresie P. Sp. z o.o. w W. jako jednostka kierująca opłacała składki na konto Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w wysokości wskazanej, kolejno: w treści § 6 ust. 2 uchwały w sprawie zasad podejmowania pracy w brzmieniu obowiązującym od 28 listopada 1985 r. i w treści art. 29 pkt 1 ustawy o zatrudnieniu. Oznacza to, że sporny okres był okresem składkowym, o którym mowa w art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. d ustawy emerytalnej. Status ten posiada również okres od 1 lipca 2002 r. do 31 października 2002 r., gdy ubezpieczony samodzielnie opłacał dobrowolne składki na ubezpieczenia społeczne.

W ocenie Sądu Okręgowego, praca świadczona w spornych okresach stanowiła pracę w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych. Ubezpieczony wykonywał w spornym okresie pracę za granicą na statku morskim w żegludze międzynarodowej u pracodawcy zagranicznego, wobec czego świadczył pracę w szczególnych warunkach, o której mowa w poz. 23 „Prace na statkach żeglugi morskiej” wykazu prac w szczególnych warunkach, stanowiącego załącznik nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych. Sąd Okręgowy stwierdził zatem, iż pracę tę uznać należy za pracę w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych. Do wymaganego przez art. 4 pkt 2 w zw. z art. 49 pkt 2 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych na dzień wejścia tej ustawy w życie, to jest na dzień 1 stycznia 2009 r. co najmniej 15-letniego okresu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych podlegają zaliczeniu te okresy wykonywania prac w szczególnych warunkach za granicą u pracodawców zagranicznych, które stanowią okresy składkowe w rozumieniu art. 6 ust. 1 pkt 1 lub art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. d ustawy emerytalnej, co ma miejsce w przedmiotowej sprawie.

Sąd dodał również, że w okresie od 1 lipca 2002 r. do 28 sierpnia 2007 r. ubezpieczony dobrowolnie opłacał składki na ubezpieczenia społeczne, kontynuując opłacanie składek od 25 sierpnia 2007 r. do 31 października 2007 r. W tym okresie ubezpieczony wykonywał pracę kucharza na statkach armatorów

zagranicznych. Zatem w tym okresie ubezpieczony wykonywał pracę w warunkach szczególnych, o której mowa w ustawie o emeryturach pomostowych.

Sąd Okręgowy stwierdził, że po doliczeniu do okresu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze uznanego przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych spornych okresów zatrudnienia wnioskodawcy za granicą u pracodawcy zagranicznego, łączny okres pracy ubezpieczonego w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych, na dzień 1 stycznia 2009 r., przekracza wymagane 15 lat.

Sąd Apelacyjny nie podzielił apelacji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Stwierdził, że akceptuje ustalenia faktyczne Sądu Okręgowego. Odnosząc się do zarzutów zawartych w środku odwoławczym, Sąd drugiej instancji wskazał, że organ rentowy w trakcie postępowania administracyjnego i przed Sądem pierwszej instancji nie kontestował pracowniczego charakteru pracy wnioskodawcy. Ma to znaczenie, jeśli weźmie się pod uwagę, że zgodnie z art. 6 § 2 k.p.c. strony postępowania obowiązani są przytaczać wszystkie okoliczności faktyczne bez zwłoki, aby postępowanie mogło być przeprowadzone sprawnie i szybko. Według zaś art. 227 k.p.c. przedmiotem dowodu są fakty mające dla rozstrzygnięcia sprawy istotne znaczenie. Natomiast według art. 232 k.p.c. strony są obowiązane wskazywać dowody dla stwierdzenia faktów, z których wywodzą skutki prawne. Mając na uwadze powyższe normy postępowania cywilnego, należało stwierdzić, że organ rentowy odmawiając ubezpieczonemu uwzględnienia spornych okresów zatrudnienia winien był podnieść wszystkie okoliczności, które sprzeciwiają się zaliczeniu okresów pracy do stażu pracy w warunkach szczególnych. W toku całego dotychczasowego postępowania organ rentowy nie podnosił okoliczności jakoby ubezpieczony nie wykonywał pracy w ramach stosunku pracy. Zgodnie z art. 381 k.p.c. sąd drugiej instancji może pominąć nowe fakty, jeżeli strona mogła je powołać w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, chyba że potrzeba powołania się na nie wynikła później. W ocenie Sądu Apelacyjnego organ rentowy w apelacji powołał się na nowe okoliczności, które mógł i powinien był podnieść w toku postępowania pierwszoinstancyjnego. Dlatego też nowe fakty zgłoszone dopiero w apelacji należało pominąć.

W dalszym wywodzie, Sąd drugiej instancji zauważył, że z zeznań ubezpieczonego wynika, iż swoją pracę cały czas wykonywał na statkach w morzu, zajmując stanowisko kucharza, zaś do jego obowiązków należało przygotowanie posiłków dla około 30 osób będących załogą tego statku. Z istoty charakteru pracy członka załogi statku morskiego wynika, że praca ubezpieczonego nie mogła być wykonywana na innej podstawie niż stosunek pracy (czyli musiała odpowiadać cechom, o jakich stanowi art. 22 § 1 k.p.), gdyż ubezpieczony był pozbawiony możliwości dysponowania swoim czasem (praktycznie cały czas pozostawał do dyspozycji pracodawcy), zajmowane stanowisko pracy (kucharz) wymagało od ubezpieczonego pracy w stałych warunkach (wykonywanie cyklicznie powtarzających się czynności w z góry określonym czasie - przygotowywanie posiłków), typowych dla pracy wykonywanej przez osobę zatrudnioną na podstawie stosunku pracy. Powyższe oznacza, że nie można mieć żadnych wątpliwości, że ubezpieczony w spornych okresach pracował w ramach stosunku pracy, a ponadto - co zostało prawidłowo przedstawione przez Sąd pierwszej instancji - za cały okres objęty sporem zostały uiszczone składki na ubezpieczenia społeczne.

Odnosząc się do podstawy prawnej, Sąd Apelacyjny wskazał, że warunki nabycia prawa do emerytury pomostowej normuje art. 4 oraz art. 49 ustawy o emeryturach pomostowych. Przepis art. 4 ustawy nie ma jednak w tym wypadku zastosowania, a to wobec faktu, że ubezpieczony po dniu 1 stycznia 2008 r. nie wykonywał pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy. Przepis art. 49 ustawy ma natomiast charakter przepisu dostosowawczego i jego zadaniem jest umożliwienie przejścia na emeryturę pomostową osobom, które po dniu wejścia w życie ustawy nie spełniły warunku wykonywania pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze określonej w wykazach 1 i 2. W dniu wejścia w życie ustawy jednak wszystkie pozostałe warunki. Przedmiotem sporu było wyłącznie spełnienie przez ubezpieczonego przesłanki wymaganego dla uzyskania prawa do emerytury pomostowej 15-letniego stażu pracy w warunkach szczególnych. W ramach powyższego konieczne było rozstrzygnięcie, czy do stażu pracy w warunkach szczególnych można ubezpieczonemu zaliczyć sporne okresy zatrudnienia u armatorów zagranicznych za pośrednictwem „P.” Sp. z o.o. w W.

Sąd Apelacyjny powtórzył wywód Sądu Okręgowego i doszedł do tego samego wniosku, że sporne okresy mają status okresów składkowych. Odwołał się do poglądu wyrażonego przez Sąd Najwyższy (w wyrokach z dnia 27 kwietnia 2010 r., II UK 328/09, Lex Polonica nr 2444470 oraz z dnia 1 czerwca 2010 r., II UK 5/10, LEX nr 589882), w którym przesądzono, że okresy wykonywania pracy za granicą w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze na podstawie umów o pracę zawartych bezpośrednio z pracodawcami zagranicznymi mogą być uznane za okresy zatrudnienia w rozumieniu art. 32 ust. 1, 2 i 4 ustawy o emeryturach i rentach, pod warunkiem opłacenia składek w Polsce. W ocenie Sądu Najwyższego, charakter prawny pracowniczego zatrudnienia marynarzy, które polega na wykonywaniu na statkach morskich odpłatnej pracy szczególnie podporządkowanej, mógłby być podważony tylko wtedy, gdyby z ustalonych okoliczności sprawy wynikało, że sporna praca była świadczona nieodpłatnie, np. w ramach uprawiania turystyki albo przy braku pracowniczego podporządkowania (np. na własnym statku morskim lub jako podmiot świadczący usługi artystyczne lub inne), na co nie wskazywały jakiejkolwiek ustalone okoliczności sprawy.

Sąd Apelacyjny przywołał również pogląd Sądu Najwyższego (z uzasadnienia wyroku z dnia 21 stycznia 2010 r., II UK 162/09, LEX nr 583806), że charakter świadczenia pracy „członka załogi statku morskiego”, a ściślej fakty go wyznaczające, są w istocie powszechnie znane, a więc nie wymagają w zasadzie dowodu (art. 228 § 1 k.p.c.). Jest to praca podporządkowana i wykonywana odpłatnie, a więc ma cechy pracy świadczonej na podstawie stosunku pracy w rozumieniu art. 22 k.p. Można oczywiście, argumentował Sąd Najwyższy, wyobrazić sobie świadczenie takiej pracy nieodpłatnie lub w sposób niepodporządkowany, ale jakiejkolwiek okoliczności faktyczne ustalone w sprawie na to nie wskazywały. Uprawnione było więc przyjęcie, że ubezpieczony odpłatnie świadczył pracę podporządkowaną, tym bardziej że organ rentowy nawet, jeżeli tych faktów nie przyznawał (art. 229 k.p.c.) - to w każdym razie im nie zaprzeczał (art. 230 k.p.c.). Organ rentowy, jeżeli uważał, że ubezpieczony jako członek załogi statków morskich zatrudniony u armatorów zagranicznych, świadczył pracę na podstawie stosunku prawnego niespełniającego cech stosunku pracy, powinien w

tym zakresie przedstawić odpowiednie twierdzenia faktyczne i wnioski dowodowe (art. 232 zdanie pierwsze k.p.c.).

Kierując się powyższymi zapatrywaniami, Sąd Apelacyjny podkreślił, że organ rentowy nie zakwestionował skutecznie pracowniczego statusu pracy wnioskodawcy. Wskazał, że istotą stosunku pracy jest świadczenie przez pracownika na rzecz pracodawcy pracy dobrowolnie podporządkowanej. Zgodnie bowiem z art. 22 k.p., przez nawiązanie stosunku pracy pracownik zobowiązuje się do wykonywania pracy określonego rodzaju, na rzecz pracodawcy i pod jego kierownictwem, w miejscu i czasie wyznaczonym przez pracodawcę, a pracodawca do zatrudnienia pracownika za wynagrodzeniem. Celem i zamiarem stron umowy o pracę winna być zatem faktyczna realizacja treści stosunku pracy w granicach określonych zawartą umową.

W świetle przedstawionych rozważań oczywiste jest, że osoba wykonująca zatrudnienie na statku, podlega podporządkowaniu i nadzorowi ze strony bezpośredniego przełożonego. Wykonuje też pracę w miejscu i czasie wyznaczonym przez pracodawcę.

Na koniec wyводу, Sąd Apelacyjny powołując się na stanowisko Sądu Najwyższego (wyrażone w wyroku z dnia 12 marca 2010 r., II UK 286/09, OSNP 2011 nr 17-18, poz. 237), wskazał, iż dobrowolny charakter ubezpieczenia pracownika zatrudnionego u zagranicznego pracodawcy nie świadczy, że zatrudnienie to nie mogło odbywać się w ramach stosunku pracy. W świetle przepisów prawa polskiego - ustawa z dnia 29 grudnia 1989 r. o zatrudnieniu, następnie ustawa z dnia 16 października 1991 r. o zatrudnieniu i bezrobociu, uchylona następnie ustawą z dnia 14 grudnia 1994 r. o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu - dobrowolne opłacanie składek na ubezpieczenie społeczne nie sprzeciwiało się uwzględnieniu udokumentowanego zatrudnienia u armatora zagranicznego przy ustalaniu uprawnień emerytalnych ubezpieczonego, zwłaszcza gdy ubezpieczony świadczył pracę u armatorów zagranicznych na podstawie stosunku pracy jako członek załogi statku morskiego, który wykonywał odpłatnie pracę podporządkowaną. Okresy wykonywania takiej pracy powinny zostać ubezpieczonemu zaliczone do okresów pracy w szczególnych warunkach, uprawniających go do emerytury w niższym wieku emerytalnym.

Skargę kasacyjną wniósł Zakład Ubezpieczeń Społecznych, zaskarżył wyrok w całości, zarzucając mu naruszenie:

- art. 4, art. 49 w związku z art. 2 pkt 2 i pkt 3 oraz art. 3 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych poprzez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie w okolicznościach sprawy, a mianowicie przez przyjęcie przez Sąd drugiej instancji, że A. G. posiada wymóg posiadania 15 lat pracy w warunkach szczególnych, uwzględniając okresy pracy wykonywanej u armatorów zagranicznych od 6 czerwca 1989 r. do 26 marca 1990 r., od 16 listopada 1990 r. do 18 sierpnia 1991 r. za pośrednictwem P. Sp. z o.o. w W. oraz od 1 lipca 2002 r. do 31 października 2007 r., gdy sam opłacał składki na dobrowolne ubezpieczenia społeczne, co w konsekwencji skutkowało stwierdzeniem, iż ubezpieczony nabył prawo do emerytury pomostowej,

- art. 385 i art. 316 § 1 w związku z art. 233 § 1 i art. 245, art. 231, art. 228 § 1 i art. 234 k.p.c. w związku z art. 116 ust. 5 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych i § 22 rozporządzenia z 11 października 2011 r. Ministra Pracy i Polityki Socjalnej w sprawie postępowania w sprawach o świadczenia emerytalno-rentowe i zasad wypłaty tych świadczeń (Dz.U. z 2011 r. Nr 237, poz. 1412 z późn. zm.) przez bezpodstawne przyjęcie bez przedstawienia jakichkolwiek wiarygodnych dowodów, że fakty wyznaczające charakter pracy członka załogi statku morskiego są (w istocie) powszechnie znane i dlatego w zasadzie nie wymagają dowodu (art. 228 § 1 k.p.c.) oraz, że zatrudnienie na statku morskim w warunkach innych aniżeli przewidziane w art. 22 § 1 k.p. (w ogóle) nie wchodzi w rachubę, gdyż charakter prawny pracowniczego zatrudnienia marynarzy, mógłby być podważany tylko wtedy, gdyby z ustalonych okoliczności sprawy wynikało, że sporna praca byłaby świadczona nieodpłatnie np. w ramach uprawiania turystyki albo przy braku pracowniczego podporządkowania np. na własnym statku morskim lub jako podmiot świadczący usługi turystyczne.

Kierując się zgłoszonymi zarzutami, organ rentowy domagał się uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, ewentualnie zmiany orzeczenia i oddalenia odwołania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie daje podstaw do wzruszenia prawomocnego wyroku Sądu drugiej instancji.

Analizując skargę kasacyjną dochodzi się do wniosku, że aktualnie sporny jest jedynie pracowniczy charakter pracy wnioskodawcy. Sąd Najwyższy związany jest granicami podstaw (art. 398¹³ § 1 k.p.c.), a to oznacza, że może odnieść się tylko do tej kwestii.

Na początku rozważań trzeba stwierdzić, że sporna problematyka była już przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego. W wyroku z dnia 11 kwietnia 2018 r., II UK 23/17, LEX nr 2490055, uznano identyczne podstawy skargi kasacyjnej za niezasadne. W judykacie tym przesądzono, że na gruncie ustawy o emeryturach pomostowych pojęcie „pracownik” za okres sprzed 1 stycznia 2009 r. należy odczytywać zgodnie z art. 22 k.p. Z treści tego przepisu wynika, że decydujące znaczenie dla uznania istnienia stosunku pracy ma wykonywanie za wynagrodzeniem pracy określonego rodzaju na rzecz pracodawcy i pod jego kierownictwem oraz w miejscu i czasie wyznaczonym przez pracodawcę - bez względu na nazwę umowy oraz że nie jest dopuszczalne zastąpienie umowy o pracę umową cywilnoprawną przy zachowaniu powyższych warunków wykonywania pracy.

W przywołanym orzeczeniu zwrócono uwagę, że status prawny marynarza był już wielokrotnie przedmiotem rozważań najwyższej instancji sądowej. W wyroku z dnia 1 czerwca 2010 r., II UK 5/10 (LEX nr 589882) stwierdzono, że zatrudnienie marynarzy polega na wykonywaniu na statkach morskich odpłatnej pracy szczególnie podporządkowanej, co przesądza o jej pracowniczym charakterze. Sąd Najwyższy wyjaśnił, że taki charakter prawny zatrudnienia marynarzy mógłby być podważony tylko wtedy, gdyby z ustalonych okoliczności sprawy wynikało, iż sporna praca była świadczona nieodpłatnie, np. w ramach uprawiania turystyki albo przy braku pracowniczego podporządkowania (np. na własnym statku morskim lub jako podmiot świadczący usługi artystyczne lub inne). Podzielając ten pogląd Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 19 kwietnia 2016 r., II UK 196/15 (LEX nr 2044476), stwierdził, że marynarz zatrudniony na statku morskim (także obcej bandery) nie może wykonywać swoich obowiązków w reżimie innym niż pracowniczy. Podkreślono, że kapitan statku jest przełożonym wszystkich członków załogi i to on

ustala i nadzoruje tok służby na statku (zob. przykładowo art. 94 pkt 4b Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza, sporządzonej w Montego Bay dnia 10 grudnia 1982 r.; Dz.U. Nr 59, poz. 534.; pkt c załącznika do Międzynarodowej Konwencji o wymaganiach w zakresie wyszkolenia marynarzy, wydawania im świadectw oraz pełnienia wacht - Konwencji STCW, sporządzonej w Londynie dnia 7 lipca 1978 r.; Dz.U. z 1984 r. Nr 39, poz. 201; art. 53 § 1 Kodeksu morskiego). W tej sytuacji nie sposób uznać, aby zatrudniony na statku marynarz nie był podporządkowany kapitanowi statku w zakresie czasu, miejsca i sposobu wykonania pracy. Prowadzi to do wniosku, że marynarz, wpisany na listę członków załogi (niezależnie od nazwy odpłatnej umowy łączącej go z armatorem), wykonuje pracę w warunkach pozwalających zakwalifikować ją jako wykonywaną w ramach stosunku pracy. Sąd Najwyższy zwrócił przy tym uwagę, że - co charakterystyczne - w polskim ustawodawstwie była i jest wyłączona inna podstawa zatrudnienia marynarza niż umowa o pracę (zob. art. 26 ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o pracy na morzu; Dz.U. poz. 1569 oraz art. 26 poprzedniej ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o pracy na morskich statkach handlowych; jednolity tekst: Dz.U. z 2014 r., poz. 430). Imperatyw ten wynika nie tyle z woli polskiego ustawodawcy, ale jest uwarunkowany właśnie sposobem wykonywania pracy na statku, który odpowiada cechom charakterystycznym stosunku pracy. Z kolei w wyroku z dnia 14 maja 2014 r., II UK 465/13 (LEX nr 1475169), Sąd Najwyższy uznał, że dla oceny prawa do emerytury pomostowej nie ma przesądzającego znaczenia, że jednostek kierujących obywateli polskich do pracy za granicą nie można uznać za płatnika składek, o którym mowa w art. 2 pkt 2 ustawy pomostowej oraz za podmiot uprawniony do wystawienia zaświadczenia, o jakim mowa w art. 51 tej ustawy. Zaświadczenie takie służy do ustalenia tzw. faktów ubezpieczeniowych - okresów pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze przypadających przed dniem 1 stycznia 2009 r. i stanowi podstawę do przyjęcia, że okresy pracy w nim podane są okresami pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, przy czym dla uzyskania uprawnienia do emerytury pomostowej istotne znaczenie ma fakt wykazania (udokumentowania) pracy w warunkach szczególnych (por. też wyroki Sądu Najwyższego z dnia 30 sierpnia 2001 r., II UKN 500/00, OSNP 2003 nr 10, poz. 258; z dnia 10 października 2013 r., II UK 106/13,

LEX nr 1391452). To zaświadczenie jest - wśród innych - dowodem, na podstawie którego mogą być w postępowaniu sądowym wykazane okresy pracy w szczególnych warunkach przypadające przed dniem 1 stycznia 2009 r. w sposób równoważny z zaświadczeniem, o którym stanowi art. 51 ustawy pomostowej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 1996 r., II URN 3/95, OSNAPiUS 1996 nr 16, poz. 239; z dnia 13 stycznia 2009 r., II UK 148/08, OSNP 2010 nr 15-16, poz. 192 i z dnia 22 października 2003 r., II UK 132/03, Służba Pracownicza 1985 nr 11, s. 22). Stanowisko wynikające z powyższych orzeczeń zostało także w całości podzielone przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 9 marca 2017 r., II UK 10/16 (LEX nr 2271455), w którym stwierdzono, że praca na statkach żeglugi morskiej jest pracą w zatrudnieniu pracowniczym (zob. także wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 kwietnia 2017 r., II UK 85/16, niepublikowany; z dnia 29 stycznia 2014 r., II UK 255/13, LEX nr 1738483 oraz E. Maniewska, *Praca w szczególnych warunkach wykonywana za granicą u pracodawcy zagranicznego*, Praca i Zabezpieczenie Społeczne 2010 nr 9, s. 34-35).

W rezultacie trafna jest w okolicznościach sprawy ocena Sądu drugiej instancji, że prace marynarza, o których mowa w art. 3 ust. 1 ustawy pomostowej, wymienione pod poz. 23 wykazu prac w szczególnych warunkach, stanowiącego załącznik nr 1 do tej ustawy, ubezpieczony wykonywał w spornych okresach w pracowniczym reżimie zatrudnienia. Skarżący nie powołał żadnych argumentów ani okoliczności, które mogłyby tę ocenę podważyć.

Przedstawiona jednolita linia orzecznicza, którą Sąd Najwyższy rozpoznający sprawę w pełni podziela, wyjaśnia, że nie mogło dojść do naruszenia art. 4, art. 49 w związku z art. 2 pkt 2 i pkt 3 oraz art. 3 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych.

Chybiony jest również zarzut odnoszący się do przepisów postępowania. Organ rentowy za pomocą tych przepisów próbuje podważyć tezę, że charakter pracy członków załogi statku morskiego jest powszechnie znany i w zasadzie nie wymaga dowodu oraz, że zatrudnienie na statku morskim w warunkach innych aniżeli przewidziane w art. 22 § 1 k.p. (w ogóle) nie wchodzi w rachubę, gdyż charakter prawny pracowniczego zatrudnienia marynarzy, mógłby być podważany tylko wtedy, gdyby z ustalonych okoliczności sprawy wynikało, że sporna praca

byłaby świadczona nieodpłatnie np. w ramach uprawiania turystyki albo przy braku pracowniczego podporządkowania np. na własnym statku morskim lub jako podmiot świadczący usługi turystyczne.

Wadliwość tak sformułowanego zarzutu jest oczywista. Nie powiązano go bowiem z realiami zindywidualizowanego stanu faktycznego, a także abstrahuje on od wyводу Sądu drugiej instancji obrazującego bezczynność organu rentowego. W sytuacji, gdy zarzuca się obrazę przepisów postępowania, trzeba uwzględnić, że w postępowaniu kasacyjnym zabieg ten jest skuteczny tylko wówczas, gdy naruszenie mogło mieć istotny wpływ na wynik postępowania. Znaczy to tyle, że za pomocą przepisów postępowania nie można negować ogólnego poglądu sądu, bez jednoczesnego wykazania, że prawidłowe zastosowanie reguł procesowych doprowadziłoby do ustaleń faktycznych rzutujących na zastosowanie przepisów prawa materialnego. W rezultacie, tego rodzaju zarzut nie może odnajdować się tylko w twierdzeniu negatywnym (kwestionującym głoszoną przez sąd regułę), ale powinien odwoływać się również do aspektu pozytywnego, czyli do skonkretyzowanej relacji między faktami a przepisami prowadzącymi do ich ustalenia. W tym ostatnim zakresie żadna z okoliczności sprawy nie daje podstaw sądzić, że wnioskodawca nie pracował pod kierownictwem podmiotu zatrudniającego, osobiście i odpłatnie. Znaczy to tyle, że głoszenie przez Sąd abstrakcyjnych tez (powielonych zresztą z orzecznictwa Sądu Najwyższego) nie mogło doprowadzić do naruszenia wskazanych w skardze przepisów, skoro brak jakichkolwiek podstaw do twierdzenia, że ubezpieczony nie był pracownikiem.

Ujmując problem z innej strony, trzeba wskazać, że dobór przez organ rentowy przepisów uzasadniających zarzut nie jest trafiony. Skoro art. 385 k.p.c. przewiduje, że sąd drugiej instancji oddala apelację, jeśli jest ona bezzasadna, to oczywiste jest, że przepis ten można naruszyć tylko wówczas, gdy doszłoby do dysharmonii między sentencją wyroku a twierdzeniem sądu. Staje się to zrozumiałe, jeśli weźmie się pod uwagę, że przepis ten ma charakter kompetencyjny, a zatem nie odpowiada on za prawidłowość przebiegu postępowania dowodowego. Nie sposób też uznać, że w sprawie doszło do wyrokowania co do przedmiotu nie objętego żądaniem (decyzją) albo ponad żądanie. Powołanie się zatem na art. 316 § 1 k.p.c. jest chybione. Skarżący nie wykazał również, że proces poznawczy sądu

był wadliwy. Przepis art. 233 § 1 k.p.c. skupia uwagę na ocenie wiarygodności i mocy poszczególnych dowodów, a w tym zakresie organ rentowy nie zgłaszał zastrzeżeń. Nie wiadomo również w jaki sposób Sąd odwoławczy miałby uchybić art. 245 k.p.c., skoro zawarta w nim norma określa zakres mocy dowodowej dokumentu prywatnego. W postępowaniu przed sądem odwoławczym nie mają zastosowania art. 116 ust. 5 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych i § 22 rozporządzenia z 11 października 2011 r. Ministra Pracy i Polityki Socjalnej w sprawie postępowania w sprawach o świadczenia emerytalno-rentowe i zasad wypłaty tych świadczeń. W konsekwencji Sąd Apelacyjny nie mógł ich naruszyć.

Pozostaje zatem rozważyć czy opis omawianej podstawy skargi kasacyjnej znajduje odzwierciedlenie w art. 231 k.p.c., art. 228 § 1 k.p.c. i art. 234 k.p.c. Ten ostatni przepis należy wykluczyć, gdyż traktuje on o domniemaniach prawnych, które w sprawie nie występują.

W postępowaniu sądowym strony zobowiązane są przedstawienia dowodów potwierdzających fakty, z których wywodzą skutki prawne (art. 232 k.p.c.). Nie znaczy to, że tylko dowody obrazują miarodajny stan rzeczy. Fakty powszechnie znane nie wymagają dowodu (art. 228 § 1 k.p.c.). Sąd może również uznać za ustalone fakty mające znaczenie dla rozstrzygnięcia, jeśli wniosek taki da się wyprowadzić z innych ustalonych faktów (art. 231 k.p.c.). O ile twierdzenie Sądu Apelacyjnego trudno postrzegać w kategorii faktów notoryjnych, o tyle jego wywód koresponduje z regułą poznawczą opartą na domniemaniu faktycznym. W tym miejscu przypomnieć należy, że Sąd odwoławczy oparł się na zeznaniach wnioskodawcy opisujących sposób świadczenia przez niego pracy. Nie ma wątpliwości, że twierdzenia te zostały uznane za wiarygodne, a wynikało z nich, że świadczenie pracy odbywało się pod kierownictwem zatrudniającego, czyli przy zastosowaniu poleceń i w podporządkowaniu organizacyjnym. W tych okolicznościach trudno kontestować poprawność subsumpcji wskazanych faktów pod wzorzec normatywny przewidziany w art. 22 § 1 k.p. Oznacza to, że Sąd Apelacyjny nie miał potrzeby odwoływać się do domniemania z art. 231 k.p.c. Zabieg ten w istocie stanowił jedynie potwierdzenie konkluzji wynikającej z

zastosowania art. 22 § 1 k.p. W takim zaś przypadku, nie mogło dojść do uchybienia temu przepisowi w rozumieniu art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.

Spoglądając na omawiany problem z innej strony, trudno nie dostrzec, że mało prawdopodobne jest świadczenie pracy przez marynarza w warunkach innych niż pracownicze, co zostało szczegółowo wykazane w przywołanym wcześniej orzecznictwie Sądu Najwyższego. Oznacza to, że przy kwalifikowaniu reżimu zatrudnienia marynarzy, fakty wykazane w trakcie postępowania mogą być uzupełniane okolicznościami z nich wynikającymi. Organ rentowy nie wykazał w skardze kasacyjnej, że tok myślenia Sądu odwoławczego, wspomagany przez domniemanie z art. 231 k.p.c. jest bezpodstawny, czy też wadliwy. W rezultacie, nie sposób uznać, że doszło do uchybienia temu przepisowi.

Pozostaje jeszcze wspomnieć o jednym wątku, który organ rentowy skrzętnie przemilcza. Sąd Apelacyjny celnie wskazał, że nie do przyjęcia jest postawa organu rentowego, który zarzut braku statusu pracowniczego podniósł dopiero na etapie postępowania apelacyjnego. Przez ten pryzmat należy również oceniać skuteczność zarzutów skargi kasacyjnej odnoszących się do przepisów postępowania.

Mając na uwadze przedstawione racje, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł jak w sentencji.